

ปัญหาการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ให้สอดคล้องกับ หลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม¹

ศศิณีภา วรรณจาโร²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ให้สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล และหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม ในปัจจุบันประเทศไทยมีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากการทำสัญญาประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 850 ถือเป็นทางออกที่ดีในการระงับข้อพิพาท เนื่องจากการไต่ถามคดีประนีประนอมยอมความ ถือเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก อันช่วยให้คดียุติลงโดยรวดเร็ว และสร้างความพึงพอใจแก่คู่ความทั้งสองฝ่ายมากกว่าการมีคำพิพากษาที่เกิดจากการชี้ขาดโดยศาล³ ซึ่งศาลมีอำนาจในการไต่ถามคดีข้อพิพาท เพื่อให้คู่ความได้ตกลงประนีประนอมยอมความกันตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เมื่อคู่ความตกลงกัน โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล และข้อตกลงนั้นไม่ขัดต่อกฎหมาย ศาลย่อมมีอำนาจพิพากษาตามยอม⁴ อีกทั้งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีเจตนารมณ์ให้ศาลส่งเสริมการไต่ถามคดีข้อพิพาท เพื่อให้คู่ความสามารถยุติข้อพิพาทได้โดยเร็วและสมำครใจ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ซึ่งโดยทั่วไปอยู่ในฐานะเสียเปรียบกว่าผู้ประกอบการ⁵

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ทำการศึกษาปัญหาการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ให้สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และพระราชบัญญัติ

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลให้สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุขสมัย สุทธิคดี และคณะกรรมการสอบ คือ ศาสตราจารย์พิเศษ ปัญญา สุทธิคดี และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนิยผล

²นักศึกษาระดับปริญญาโทหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาเขตบางนา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³โชติช่วง ทังวงศ์, “การไต่ถามคดีข้อพิพาท,” ใน การจัดการความขัดแย้งกับการไต่ถามคดีข้อพิพาท ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไต่ถามคดีข้อพิพาท (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรส, 2550), หน้า 75 – 76.

⁴ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคหนึ่ง

⁵ศิริศักดิ์ จึงถาวรณ, หนังสือคำอธิบาย กฎหมายวิธีพิจารณาผู้บริโภค Consumer Case Procedure Act, (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2567), หน้า 7.

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 พบว่ายังมีปัญหาอยู่หลายประการ สามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรก คือปัญหาความสามารถของผู้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 24 และ 25 กำหนดให้ศาลต้องดำเนินการไต่ถามไต่สวน ในวันนัดพิจารณาครั้งแรก เพื่อให้คู่ความสามารถตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันได้ อย่างรวดเร็วและประหยัด อันมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคให้ได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ โจทก์ซึ่งมักเป็นผู้ประกอบการมีทนายความและความรู้ทางกฎหมายเหนือกว่า จำเลยที่ส่วนใหญ่ ไม่มีทนายและขาดความเข้าใจในกฎหมาย ส่งผลให้จำเลยอาจถูกกดดันให้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความ โดยขาดความเข้าใจหรือความสมัครใจที่แท้จริง อันอาจกระทบต่อหลักความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติ สัญญาประนีประนอมยอมความในศาลบางกรณีอาจมีเนื้อหาที่เอารัดเอาเปรียบ จำเลย เช่น กำหนดดอกเบี้ยหรือค่าปรับสูงเกินจริง หรือตกลงยกหนี้โดยไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบ รวมถึงให้จำเลยสละสิทธิในการโต้แย้งในภายหลัง ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรม รวมทั้งการที่โจทก์นำคดีที่ขาดอายุความมาฟ้องต่อศาล จำเลยซึ่งขาดความรู้ทางกฎหมายและไม่มีทนายความ มักไม่ยกข้อต่อสู้อายุความขึ้น ส่งผลให้ต้องตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความโดยไม่ตระหนักถึงสิทธิของตน อันส่งผลให้สัญญาประนีประนอมยอมความไม่สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม

อีกทั้งในคดีผู้บริโภค แม้กฎหมายเปิดโอกาสให้โจทก์ฟ้องด้วยวาจาโดยไม่ต้องมีทนายความ แต่การขาดความรู้ทางกฎหมายอาจทำให้โจทก์เสียเปรียบในการไต่ถามไต่สวนและทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ส่งผลให้ข้อตกลงที่เกิดขึ้นอาจไม่เป็นธรรมและไม่คุ้มครองสิทธิของโจทก์ซึ่งเป็นผู้บริโภคอย่างเพียงพอ

กรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่ไม่มีกฎหมายกำหนดบทบาทบัญญัติรองรับการจัดหาทนายความ โดยรัฐ เพื่อให้คู่ความในกระบวนการไต่ถามไต่สวนประนีประนอมยอมความ ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงทนายความได้ ส่งผลให้คู่ความยอมไม่ได้รับความเป็นธรรม อันทำให้สัญญาประนีประนอมยอมความไม่สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม ดังนั้น หากมีการกำหนดบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจศาลจัดหาทนายความให้แก่คู่ความในคดีซึ่งไม่สามารถเข้าถึงทนายความได้ดังกล่าว รวมทั้งการที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ เพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมและใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง ปัญหาการกดดันเร่งรัดให้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19 มาตรา 20 และ มาตรา 20 ทวิ กำหนดให้ศาลมีอำนาจไต่ถามไต่สวน ให้คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความได้ตลอดระหว่างการพิจารณาคดี ก่อนมีหรืออ่านคำพิพากษา โดยเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาและต้องเป็นไปโดยความสมัครใจของคู่ความทุกฝ่าย

ทั้งนี้ การไต่ถามคดีที่มีประสิทธิภาพต้องปราศจากการเร่งรัดหรือกดดันจากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง หรือจากศาลที่ต้องการให้คดียุติโดยเร็ว เนื่องจากภาวะคดีสิ้นศาล รวมทั้งจากการกดดันของคู่ความเอง ที่เกิดจากการไม่มีความรู้ทางกฎหมาย หรือไม่มีทนายความ ซึ่งการไม่มีทนายความอาจทำให้คู่ความตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความโดยเสียเปรียบ ส่งผลให้ข้อตกลงไม่สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม โดยหากคู่ความมีทนายความเข้าร่วมในการไต่ถามคดี จะช่วยคุ้มครองสิทธิของคู่ความอย่างเป็นธรรม ทนายความสามารถให้คำปรึกษา ชี้แจงสิทธิและผลทางกฎหมายของการตกลง รวมทั้งประเมินความเสี่ยง หรือความไม่เป็นธรรมในสัญญาประนีประนอมยอมความได้อย่างรอบคอบ อีกทั้ง ยังช่วยลดโอกาสที่คู่ความจะถูกกดดันจากศาลหรือจากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ส่งผลให้กระบวนการไต่ถามคดีเป็นไปอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจที่แท้จริง

เมื่อตามปัญหาความสามารถของผู้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล หากกำหนดบทบัญญัติทางกฎหมายรองรับการจัดหาทนายความให้แก่คู่ความในกระบวนการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ กรณีดังกล่าวสามารถช่วยคุ้มครองสิทธิของคู่ความและลดการถูกกดดันหรือเร่งรัดจากศาลและคู่ความอีกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า หากไม่มีการกำหนดบทบัญญัติที่ชัดเจนเรื่องค่าทนายความในกระบวนการไต่ถามคดีดังกล่าว อาจส่งผลให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากทนายความอาจมีแรงจูงใจในการส่งเสริมให้เกิดการประนีประนอมยอมความโดยเร็ว เพื่อให้คดีสิ้นสุด เพื่อไม่ต้องสืบพยาน หรือพิจารณาคดีต่อไป ดังนั้น หากมีการกำหนดบทบัญญัติทางกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับค่าทนายความในกระบวนการไต่ถามคดีและประนีประนอมยอมความ เพื่อแยกความแตกต่างระหว่างกรณีที่ไต่ถามคดีสำเร็จกับกรณีที่ไม่สำเร็จ เพื่อให้การจ่ายค่าทนายความเป็นไปอย่างเหมาะสม โปร่งใส และป้องกันไม่ให้นายความเร่งรัดการยอมความโดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมของคู่ความในคดี ซึ่งอาจทำให้สัญญาประนีประนอมยอมความขัดต่อหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม

ประการที่สาม ปัญหาการใช้อำนาจของศาลหรือผู้พิพากษา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19 มาตรา 20 มาตรา 20 ทวิ และ 20 ตริ ศาลมีอำนาจไต่ถามคดีข้อพิพาทได้ทั้งก่อนและระหว่างการพิจารณาคดีจนกว่าจะมีคำพิพากษา และมาตรา 138 กำหนดให้ศาลมีอำนาจพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความ หากสัญญาดังกล่าวไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย ศาลต้องพิพากษตามนั้น ซึ่งคำว่าไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายดังกล่าว มีความหมายกว้างและไม่มีแนวทางชัดเจนให้ศาลตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความอย่างละเอียด อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดให้ศาลพิจารณาข้อเท็จจริงก่อนพิพากษตามยอม ทำให้บางกรณีอาจเกิดความเสียหายที่ศาลพิพากษตามสัญญาประนีประนอมยอมความโดยขาดการพิจารณาความเป็นธรรมอย่างรอบด้าน

การที่กฎหมายได้ให้อำนาจศาลอย่างกว้าง และไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายที่ชัดเจนให้ศาลตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความอย่างละเอียด อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดให้ศาลพิจารณาข้อเท็จจริงของคดีก่อนพิพากษตามยอม ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิของจำเลย และก่อให้เกิดปัญหา

ด้านความเป็นธรรม ซึ่งส่งผลให้สัญญาประนีประนอมยอมความไม่สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม กล่าวคือ หากคู่ความตกลงประนีประนอมยอมความในศาลเกี่ยวกับข้อพิพาทในคดี และข้อตกลงดังกล่าวไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย ศาลย่อมมีอำนาจพิพากษาตามยอมตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อย่างไรก็ตาม หากข้อตกลงเกิดจากการฟ้องร้องที่ไม่มีมูล หรือมีเนื้อหาที่จำเลยยินยอมรับผิดในดอกเบี้ยผิดนัดเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ศาลก็ไม่อาจปรับลดดอกเบี้ยเกินส่วนได้⁶ กรณีดังกล่าวย่อมสะท้อนถึงความไม่เป็นธรรมต่อจำเลย เนื่องจากศาลถูกจำกัดอำนาจในการถ่วงดุลความเป็นธรรมของเนื้อหาสัญญา

ทั้งนี้ เมื่อได้พิจารณาเปรียบเทียบกับกระบวนการพิจารณาโดยจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การตามมาตรา 198 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งบัญญัติให้อำนาจศาลในการพิจารณาคำฟ้องของโจทก์ว่ามีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมายก่อนมีคำพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีโดยจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ อีกทั้งสืบพยานเกี่ยวกับข้ออ้างของโจทก์หรือพยานหลักฐานอื่นไปฝ่ายเดียวตามที่เห็นว่าจำเป็นก็ได้

กรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า ในกระบวนการพิจารณาคดีโดยจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ จำเลยจะได้รับความคุ้มครองในทางกฎหมายมากกว่า เนื่องจากศาลต้องพิจารณาให้เห็นว่าคำฟ้องของโจทก์มีมูล และไม่ขัดต่อกฎหมาย โดยศาลมีหน้าที่ต้องใช้ดุลพินิจตรวจสอบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของโจทก์อย่างรอบคอบก่อนมีคำพิพากษา ซึ่งแตกต่างจากกรณีที่จำเลยมาศาล ตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ศาลจะพิจารณาเพียงแต่ว่า ข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความกันนั้นไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ศาลจึงพิพากษาไปตามนั้น โดยถือว่าคู่ความได้ยินยอมโดยสมัครใจต่อข้อตกลงนั้นแล้ว ซึ่งอาจทำให้จำเลยเสียเปรียบหากข้อตกลงไม่เป็นธรรม เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจศาลตรวจสอบสัญญาข้อตกลงหรือประนีประนอมยอมความว่ามีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย รวมทั้งสืบพยานหลักฐานได้ อีกทั้งไม่มีอำนาจในการตรวจสอบเนื้อหาในข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความ เพื่อพิจารณาว่าคดีของโจทก์ฟ้องภายในกำหนดอายุความหรือไม่ จึงส่งผลให้ศาลอาจพิพากษาตามข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรม อาจทำให้จำเลยต้องรับผิดในหนี้เกินจริง หรือรับผิดในหนี้ซึ่งขาดอายุความแล้ว

นอกจากนี้ ศาลไม่มีอำนาจในการใช้ดุลพินิจลดอัตราดอกเบี้ย ในสัญญาประนีประนอมยอมความ เนื่องจากสัญญาประนีประนอมยอมความถือเป็นนิติกรรมที่คู่ความได้ตกลงกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย และไม่ปรากฏว่ามีข้อความหรือเงื่อนไขใดขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ศาลจึงมีหน้าที่ต้องพิพากษาให้เป็นไปตามข้อตกลงนั้น⁷ และศาลไม่มีอำนาจในการกำหนดค่าทนายความตามข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความได้ โดยคู่ความจะตกลงกันให้จำเลยรับผิดในค่าฤชาธรรมเนียมและค่าทนายความมากน้อยเพียงใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องถือตามบัญชีอัตราค่าทนายความท้ายประมวลกฎหมาย

⁶สมชัย ฑิตมาตุมากร, *สัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1*, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์ 50, 2567), หน้า 372.

⁷วรรณชัย บุญบำรุง และคนอื่น ๆ, *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับอ้างอิง เล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2568), หน้า หน้า 395 – 396.

วิธีพิจารณาความแพ่ง⁸ ทั้งนี้ การที่ศาลไม่มีอำนาจในการกลั่นกรองหรือปรับลดเงื่อนไขในสัญญา ประนีประนอมยอมความที่มีอัตราดอกเบี้ยหรือเบี้ยปรับที่สูงเกินสมควร หรือกำหนดค่าทนายความที่เหมาะสม ย่อมอาจส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย

กรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า หากมีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้อำนาจศาลในการพิจารณาตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ว่ามีมูลหนี้ที่แท้จริงและไม่ขัดต่อกฎหมายรวมทั้งให้อำนาจศาลในการสืบพยานหลักฐานของโจทก์ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมูลหนี้และตรวจสอบประเด็นทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบอายุความในคดีของโจทก์ อัตราดอกเบี้ยหรือเบี้ยปรับที่สูงเกินสมควร ตลอดจนการกำหนดค่าทนายความที่เหมาะสมในกรณีที่ยกมาต้องชำระให้โจทก์ตามข้อตกลงในสัญญาประนีประนอมยอมความ เพื่อเป็นการคุ้มครองจำเลยในกระบวนการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล อันจะส่งผลให้ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความสอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม

ประการที่สี่ ปัญหาหลักเกณฑ์ของหลักสัญญาที่เป็นธรรม โดยหลักสัญญาที่เป็นธรรมเป็นหลักทั่วไปที่มีความยืดหยุ่นและคลุมเครือ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้เงื่อนไขสัญญาเดียวกันอาจกลายเป็นไม่เป็นธรรมได้เมื่อเวลาผ่านไป ในทางปฏิบัติ สัญญาประนีประนอมยอมความในศาลมักไม่สามารถยุติข้อพิพาทได้อย่างแท้จริง และบางกรณีกลับมีลักษณะเอาเปรียบ เช่น การเพิ่มยอดหนี้เกินกว่าค่าฟ้องหรือเรียกค่าทนายสูงเกินจริง ขณะที่ศาลมีอำนาจตรวจสอบและแก้ไขได้จำกัด เพื่อไม่ให้ขัดต่อหลักความสมัครใจของคู่สัญญา

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ให้อำนาจศาลตรวจสอบความเป็นธรรมของสัญญาได้เฉพาะบางประเภท เช่น สัญญาผู้บริโภคหรือสัญญาสำเร็จรูป แต่ไม่ครอบคลุมถึงสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ส่งผลให้ศาลขาดอำนาจโดยตรงในการพิจารณาความเป็นธรรมหรือความสมเหตุสมผลของข้อตกลง ซึ่งอาจนำไปสู่การเอาเปรียบ โดยเฉพาะในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะเสียเปรียบ เช่น ผู้บริโภคหรือจำเลยที่ไม่มีทนายความ โดยศาลไม่มีอำนาจแก้ไข หรือลดทอนข้อสัญญาประนีประนอมยอมความที่ไม่เป็นธรรม เว้นแต่ข้อตกลงนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ถือเป็นโมฆะ โดยผลของกฎหมาย ซึ่งการที่กฎหมายไม่ให้อำนาจศาลตรวจสอบความเป็นธรรมของสัญญา ดังกล่าว อาจเปิดช่องให้เกิดการเอาเปรียบ โดยเฉพาะเมื่อคู่สัญญามีอำนาจต่อรองหรือความรู้ทางกฎหมายไม่เท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ เมื่อศาลมีคำพิพากษาตามยอมตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้ว คู่ความไม่อาจอุทธรณ์ได้ แม้ข้อตกลงนั้นจะไม่เป็นธรรม เพราะถือเป็นผลของการแสดงเจตนาโดยสมัครใจ เว้นแต่กรณีที่พิสูจน์ได้ว่าเกิดจากการฉ้อฉล ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือ

⁸คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1848/2516

คำพิพากษาถูกกล่าวอ้างว่าไม่ได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ⁹ ข้อจำกัดนี้ทำให้ฝ่ายที่เสียเปรียบไม่สามารถขอให้ศาลสูงตรวจสอบความเป็นธรรมของข้อตกลงได้

กรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ไม่ได้กำหนดอำนาจศาลในการตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล และไม่เปิดช่องให้คู่ความอุทธรณ์คำพิพากษาตามยอมที่ไม่เป็นธรรม ถือเป็นช่องว่างทางกฎหมายที่กระทบต่อการคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญา ซึ่งหากมีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายรองรับ บทบาทของศาลในการตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความ และกำหนดให้คู่ความสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาตามยอมที่มีลักษณะไม่เป็นธรรมเพื่อให้ศาลสูงตรวจสอบเนื้อหาหรือความชอบด้วยกฎหมายของข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาลมีคำพิพากษาตามยอมอันไม่เป็นธรรมได้ อันจะทำให้สัญญาประนีประนอมยอมความในศาลสอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลให้สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม ผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อเป็นการคุ้มครองคู่ความในกระบวนการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลให้สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม จึงมีข้อเสนอเสนอแนะตามสภาพปัญหา ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาความสามารถของผู้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อให้คู่ความได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมและสามารถใช้สิทธิกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิของคู่ความในกระบวนการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ อันทำให้การทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลสอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม จึงเห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

ควรเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 เดิมบัญญัติว่า “ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไต่ถามคู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น”

เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 วรรคสอง ดังต่อไปนี้ “ในกรณีที่ศาลจะดำเนินการไต่ถามคู่ความตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความตามวรรคหนึ่ง หากปรากฏว่าคู่ความไม่มีทนายความ และเป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายตัวเอง หรือคู่ความร้องขอให้ศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้แก่ผู้นั้น โดยทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด”

2. ปัญหาการกดดันเร่งรัดให้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ผู้ศึกษาเห็นว่า นอกจากการกำหนดบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลในการจัดหาทนายความให้แก่คู่ความในคดี ตามปัญหาข้อแรกนั้น ซึ่งสามารถช่วยลดการถูกกดดันเร่งรัดทั้งจากศาลและจากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีทนายความเข้าร่วม

⁹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคสอง

ในกระบวนการใกล้เคียงประนีประนอมยอมความ อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของคู่ความ ในกระบวนการใกล้เคียงประนีประนอมยอมความให้เป็นไปได้ด้วยความสมัครใจที่แท้จริง ลดแรงกดดัน ทั้งจากศาล จากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งและจากคู่ความในคดีเอง มิให้ต้องถูกรังรัดหรือถูกบังคับให้ทำสัญญา ประนีประนอมยอมความ ภายใต้เงื่อนไขที่อาจเสียเปรียบจากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ทนายความที่อาจมีแรงจูงใจในการมุ่งส่งเสริมให้เกิดการใกล้เคียงหรือการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับคู่ความ ซึ่งอาจส่งผลให้สัญญา ประนีประนอมยอมความในศาลไม่สอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม จึงเห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

ควรเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 เดิมบัญญัติว่า “ไม่ว่าการพิจารณาคดี จะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะใกล้เคียงให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น”

เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 วรรคสามดังต่อไปนี้ “ระเบียบการ จ่ายเงินที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดตามวรรคสอง ต้องมีการแยกการจ่ายเงินค่าทนายความ ในคดีที่มีการตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ กับคดีที่ไม่สามารถตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ ให้ชัดเจน โดยกำหนดให้ค่าทนายความในคดีที่ไม่สามารถตกลงประนีประนอมยอมความกันได้สูงกว่า ค่าทนายความในคดีที่มีการตกลงประนีประนอมยอมความกันได้”

3. ปัญหาการใช้อำนาจของศาลหรือผู้พิพากษา ผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อให้ศาลตรวจสอบข้อตกลงหรือ สัญญาประนีประนอมยอมความว่ามีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย โดยนำกระบวนการพิจารณาคดีกรณีจำเลย ขาดนัดยื่นคำให้การ ตามมาตรา 198 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลม อีกทั้งเพื่อให้ศาลมีอำนาจในการพิจารณา ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่มีการตกลงเรื่องอัตราดอกเบี้ย เบี้ยปรับ หรือค่าทนายความ สูงเกินส่วนได้ ตลอดจนเพื่อให้ศาลมีอำนาจในการปรับลดอัตราดอกเบี้ย เบี้ยปรับ หรือค่าทนายความสูงเกิน ส่วน อันเป็นการคุ้มครองจำเลยในกระบวนการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล อันส่งผลให้ ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความสอดคล้องกับหลักข้อสัญญาที่เป็นธรรม จึงเห็นควรแก้ไข เพิ่มเติมดังนี้

ควรเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138/1 บัญญัติว่า “ให้ศาลพิจารณา ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความว่ามีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย รวมถึงการตรวจสอบอายุความ ของคดีนั้นด้วย โดยนำมาตรา 198 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

และควรเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138/2 บัญญัติว่า “ให้ศาลพิจารณา ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่มีการตกลงเรื่องอัตราดอกเบี้ย เบี้ยปรับ หรือค่าทนายความ สูงเกินส่วน ให้ศาลมีอำนาจปรับลดลงได้ ภายหลังจากคู่ความตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความแล้ว ในคำพิพากษาตามยอม”

4. ปัญหาหลักเกณฑ์ของหลักสัญญาที่เป็นธรรม ผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อให้ศาลมีอำนาจปรับลดข้อตกลง ในสัญญาประนีประนอมยอมความที่อาจไม่เป็นธรรมต่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ป้องกันไม่ให้คู่กรณีฝ่ายใด

ฝ่ายหนึ่งได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่งจนเกินควร ศาลจึงต้องมีบทบาทในการเข้ามาตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลเพื่อให้สอดคล้องกับข้อสัญญาที่เป็นธรรม อีกทั้ง กำหนดให้คู่ความสามารถอุทธรณ์ข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่มีคำพิพากษตามยอมที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้ศาลสูงมีอำนาจในการตรวจสอบข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาลมีคำพิพากษตามยอมอันไม่เป็นธรรมได้ จึงเห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

ควรเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 11/1 บัญญัติว่า “พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับกับข้อตกลง หรือ สัญญาประนีประนอมยอมความ รวมถึงคำพิพากษตามยอม ตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกับทุกประเภทคดี ทั้งคดีแพ่งสามัญคดีมโนสำเนา และประเภทคดีอื่น ๆ”

ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคสอง เดิมบัญญัติว่า “ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาเช่นว่านี้ เว้นแต่ในเหตุต่อไปนี้

(1) เมื่อมีข้อกล่าวอ้างว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล

(2) เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการละเมิดต่อบัญญัติแห่งกฎหมายอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน

(3) เมื่อคำพิพากษาคดีนั้นถูกกล่าวอ้างว่ามีได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ”

แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคสอง ดังต่อไปนี้ “ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาเช่นว่านี้ เว้นแต่ในเหตุต่อไปนี้

(1) เมื่อมีข้อกล่าวอ้างว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล

(2) เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการละเมิดต่อบัญญัติแห่งกฎหมายอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน

(3) เมื่อคำพิพากษาคดีนั้นถูกกล่าวอ้างว่ามีได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ

(4) เมื่อคู่ความกล่าวอ้างว่าข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่มีคำพิพากษตามยอมไม่เป็นธรรม”

เอกสารอ้างอิง

โชติช่วง ท้าววงศ์. “การไต่เถียงข้อพิพาท.” ใน การจัดการความขัดแย้งกับการไต่เถียงข้อพิพาท ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไต่เถียงข้อพิพาท กรุงเทพมหานคร : ธนาพรส จำกัด, 2550.

วรรณชัย บุญบำรุง และคนอื่น ๆ. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับอ้างอิง เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2568.

ศิริศักดิ์ จิงดาวรรณ. หนังสือคำอธิบาย กฎหมายวิธีพิจารณาผู้บริโภค Consumer Case Procedure Act. คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2567.

สทรัฐ กิติ ศุภการ. หลักและคำพิพากษา : กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์, 2568.

สมชัย ทีฆาอุดมกร. สัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์ 50, 2567.
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง